

A szerzői jogi törvény változásai

2. rész^{*}

Kiss Zoltán

1999. szeptember 1-jén lépett hatályba az új szerzői jogi törvény (Sztj.). A korábbi törvény nagyobb részt megfelelt ugyan a nemzetközi elvárásoknak, és nem változott a szerzői jog lényege, tartalmi fel fogása sem, a jelentős számú módosítás ennek ellenére új törvény megalkotását tette szükségessé (1999. évi LXXVII. tv.). Ebben az írásban az informatikával, illetve az internettel és a multimédiával összefüggő jogszabály-változásokat mutatjuk be.

Szoftverek mint programalkotások

Előljáróban az Sztj. rögzíti, hogy a szoftver csatlakozási felületének alapját képező ötlet, elv, elgondolás, eljárás, működési módszer vagy matematikai művelet nem lehet tárgya szerzői védelemnek. A

szoftver tehát csak abban az esetben minősül szerzői műnek, ha alkotórészei (forráskód, tárgyi kód, kísérő anyagok) révén egységes rendszert alkot.

A szerzői jog általános szabályai szerint a szerzői vagyoni jogok, azaz a mű anyagi és nem anyagi formában történő felhasználása, illetve a felhasználás engedélyezése főszabályként nem elidegeníthetők. A törvényalkotó azonban több helyen, így a szoftvernél is áttöri ezt a merev korlátot. A szoftver és az adattár esetében létrehozásuk és felhasználásuk körülményei alapozzák meg a kivételt, ugyanis itt többnyire tőkeerős cégek, vállalkozások a megrendelők, ezért indokolt, hogy az elkészült produktumok – ezek tulajdonába kerülve – szabadon átruházhatók legyenek.

A munkaviszonyban vagy más hasonló jellegű (pl. közalkalmazotti, szolgálati) jogviszonyban létrehozott szoftver átadásával a szerzők rendelkezési joga

* Az írás első részét, mely a szerzői jogi törvény általános jellegű változásait ismertette lapunk 2000. 1–2. számában közzeltük

automatikusan megszűnik, további díjigényei „elnyésznek” és csupán a nevük feltüntetésének mellőzését kérhetik. A törvény ugyanakkor nem zárja ki a felek eltérő megállapodását, vagyis többletjogok biztosítását a szerzőknek. Ettől függetlenül általános szabályként rögzíthető, hogy a munkáltató jogosult a program minden gazdasági jogosultságának gyakorlására, amennyiben a szerző a szoftvert valóban a munkaviszonyból folyó kötelesege teljesítése során, vagy a munkáltató rendelkezése alapján hozta létre. A munkáltató jogszerzése a munkaviszony megszűnése után is, a szerzői jogi védelem időtartamára fennmarad.

A szoftvert felhasználó személy eltérő megállapodás hiányában a törvény erejénél fogva jogosult a program többszörözésére, átdolgozására, feldolgozására, fordítására, egyéb módon történő módosítására (ideértve a hiba kijavítását is) és mindezek eredményeinek a többszörözésére. Lényeges feltétele mindennek, hogy a felhasználó jogszerűen szerezze meg a szoftvert, továbbá az, hogy a felsorolt cselekményeket a „jogszerző” a szoftver rendeltetésével összhangban végezze.

Az Szt. főszabályként a szerző, illetve a szerzői jog jogosultja engedélyéhez köti a másolatkészítést, azaz a mű üzletszerű, vagy a magánhasználat meglehetősen szűk terjedelmét meghaladó többszörözését. Ezt a szigorú szabályt a törvény áttöri a szoftverek esetében, amennyiben a felhasználót feljogosítja egy biztonsági másolat készítésére - ha az a felhasználáshoz szükséges. A szoftvernek az iparjogvédelmi területhez való rokonságára utal az a kísérletezési szabadságot és a tudomány fejlődését szolgáló rendelkezés, miszerint a szoftver jogszerű felhasználója a szerző külön engedélye nélkül jogosult a program működésének megfigyelésére és tanulmányozására, továbbá a működtetéshez kapcsolódó egyéb cselekményekre (betáplálás, futtatás, továbbítás, tárolás, tesztelés stb.).

Ugyancsak az uniós irányelvekben foglaltak átvételét jelenti a program logikai felfejtésének, dekompi-

lációjának joga. A dekompiláció tulajdonképpen egy másik program forráskódjához való eljutást és ennek szükség szerinti „fordítását” jelenti. E jog gyakorlására csak meglehetősen szűk keretek között nyílik lehetőség.

Szoftverek esetében az átvétel, vagyis az idézés mértékét meghaladó mértékű szabad felhasználás – akár iskolai oktatás, akár tudományos ismeretterjesztés céljaira történik – nem megengedett. Nincs törvényes lehetőség a más műveknél korlátozott mértékben megengedett nyilvános felhasználásra még akkor sem, ha az jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja. Tilos a szoftverek és a számítástechnikai eszközökkel működtetett adattárak példányainak haszonkölcsönbe adása (ingyenes könyvtári kölcsönzése) is.

Az adattárak jogvédelme

Az adattár jellemzői a nagy tárolókapacitás, gyors hozzáférhetőség, automatikus szövegfeldolgozás és az ember-gép dialógus lehetősége, továbbá a központi adattárból nagy távolságra való gyors adatovábbítás és széles személyi kör által való hozzáférhetőség. Emellett az elektronikus adattárak központi szerepet játszanak az elektronikus kiadói tevékenységben, a teletext és a videotext rendszerek működtetésében. A könnyű hozzáférhetőség és a gyors lemásolás lehetősége egyben veszélyt is jelent az adattárakra, pontosabban a létrehozásukhoz fűződő érdekekre.

Az adatbázisok jogi védelméről szóló uniós irányelv alapján szerzői jogi védelem alatt áll az olyan adattár, amely tartalmának kiválasztása, vagy elrendezése folytán a szerző saját szellemi alkotása. A védelem fennállása nem függ semmilyen más jellemzőtől, ugyanakkor nem is terjed ki az adattár tartalmára, és független az említett tartalom fennálló egyéb jogoktól. Ezt a főszabályt az Szt. csak annyiban árnyalja, hogy a szerzői jogi védelemben része-

sülő adattárakat a gyűjteményes művek csoportjába (ilyen pl. egy irodalmi szöveggyűjtemény összeállítás) sorolja, de a jelzett specialitásokra tekintettel, külön alfejezetben szabályozza.

Az Sztj-ben gyűjteményes műként tehát védelemben részesülhet olyan adattár is, amelynek részei nem állnak szerzői jogi védelem alatt, sőt, nem is számítnak alkotásnak. Ebben az esetben az adattárisba történő átemelés szabad felhasználásnak minősül, melyhez sem engedély nem szükséges, sem díjfizetési kötelezettséget nem von maga után. Ha viszont szerzői művek vagy műrészletek átvételére kerül sor, főszabályként felhasználási szerződést kell kötni erre a formára az érintett művek (műrészletek) szerzőivel. Ezt követően az adattár – mint gyűjteményes mű - önálló életet él, ami azonban nem érinti az adattárba felvett egyes művek szerzőinek önálló jogait.

Vitára adhat okot, hogy ki minősül a számítástechnikai eszközzel vagy bármely más módon működtetett adattár szerzőjének. A gyűjteményes művek analógiájára – mely szerint a gyűjteményes művek egészére a szerkesztőt illeti meg a szerzői jog – az adattár szerzője nem a megrendelő vagy a finanszírozó, hanem az adattárat összeállító személy(ek). Ezen a tényen nem változtat az a szabály sem, hogy az adattárra vonatkozó vagyoni jogok – a szoftvernél ismertetett módon és indokokkal - átruházhatók.

Ugyancsak a szoftvernél tárgyalt szabályok vonatkoznak a munkaviszonyból folyó kötelesség teljesítéseként alkotott adattárra, amennyiben a munkavállaló szerzőtől megvonja a díjigényt, ha a munkáltató az adattár felhasználására harmadik személynek engedélyt ad, vagy át is ruházza e jogot. Az adattár átadásával tehát megszűnnek a szerző(k) vagyoni jogai, és csupán a neve feltüntetésének mellőzését kérheti, ha személyhez fűződő jogát sértve érzi.

A szoftver visszafejtési jogánál tárgyalt szabályok köszönnek vissza „enyhébb” változatban annál az

előírásnál, mely szerint nem szükséges a szerző engedélye ahhoz, hogy az adattárat jogszerűen felhasználó személy az adattár tartalmához való hozzáféréshez és az adattár rendeltetésszerű felhasználásához szükséges cselekményeket elvégezze.

Multimédia mint önálló szerzői mű

A multimédia egy olyan sajátos műtípus, amelyben képi, zenei, szöveges és filmes anyagok, műrészletek vagy önálló művek egyaránt megtalálhatók. A gond tehát éppen az, hogy egy multimédiás CD-ROM kiadójának szerzők és más jogosultak tucatjaitól kell engedélyt kérni műveik, illetve teljesítményeik felhasználására. A magyar szerzői jog egyelőre nem alakította ki e sajátos felhasználás egy központi helyen (nyugati példára: *one stop shop*) történő engedélyezésének intézményrendszerét. Ennek megfelelően, a hazai kiadóknak egyenként kell beszerezni a hozzájárulásokat, ami végső soron gátja lehet e műfaj további terjedésének.

Egy kivétel azért van: a már nyilvánosságra hozott nem színpadi zeneművek és zeneszövegek multimédiás többszörözése nem tagadható meg. Az Sztj. szerint az erre vonatkozó felhasználási szerződést a kiadóknak az ARTISJUS-szal, vagyis az irodalmi és zenei művekkel kapcsolatos szerzői jogok közös kezelését végző szervezettel kell megkötniük.

Az internet szerzői joga

Míg az idáig tárgyalt szoftverek, adattárak és multimédia a szerzői művek körét gazdagítják, addig az internet egy forradalmian új felhasználási eszköz, pontosabban a szerzői jogi védelemben nem részesülő adatok és egyéb információk mellett szerzői

művek, illetve műrészletek nyilvános előadásának és nyilvánossághoz való közvetítésének új formája. Az új Szt. bővítette a többszörözés definícióját, amely korábban kizárólag a művek anyagi hordozón való (mechanikai) rögzítését és erről másolatok készítését jelentette. Ezentúl többszörözésnek minősül a mű tárolása digitális formában elektronikus eszközön, valamint a számítógépes hálózaton átvitt művek anyagi formában való előállítás. Ennek azért van kiemelt jelentősége, mert a számítógépes adatátvitel során a művek köztudottan nem jelennek meg szerzői jogi értelemben vett hagyományos (dologiasult) másolatként, csupán bináris kódok formájában.

Érdekes momentuma ugyanakkor a szerzői jogi szabályozásnak, hogy sehol nem használja az „internet” szót, ehelyett „számítógépes átvitelről”, illetve olyan nyilvánossághoz való közvetítésről beszél, amikor „a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg”.

A speciális szabályok egyike az, hogy szűkebb körben engedi meg a szabad felhasználást. Az ideiglenes többszörözés csak akkor szabad felhasználás, ha az a szerző által engedélyezett, illetve a törvény rendelkezései alapján megengedett műfelhasználás megvalósulásához szükséges műszaki folyamat része. Az Szt. tehát csak olyan felhasználások esetén tesz kivételt, amelyek vagy a szerző engedélye, vagy a törvény által már jogosítottak.

Itt kell utalnunk arra, hogy az Szt. rendelkezése szerint a műről számítógéppel vagy elektronikus adathordozóra történő magáncélú másolatkészítés csak abban az esetben minősül szabad felhasználásnak, ha azt a felhasználó saját maga készíti el. Ezek szerint nem megengedett az, hogy valaki mással (ismerőssel, szomszédokkal stb.) készítessen másolatot egy CD-ről vagy más elektronikus adathordozóról. Az Szt. tovább bővítette a mű nyilvános előadásának fogalmi körét azzal, hogy az előadóművészi teljesítmény eredményeként megvalósuló „élő előadás” mellé beemelte a törvényszövegbe a mű érzé-

kelhetővé tételét bármilyen műszaki eszközzel vagy módszerrel. Ilyennek minősül például a filmalkotás vetítése, a közönséghez közvetített vagy (műpéldányon) terjesztett mű hangszóróval való megszólaltatása, illetve képernyőn való megjelenítése.

Mindennek megfelelően, a képernyőn való megjelenítés, tehát az internetes felhasználási mód mostantól kezdve a szerző kizárólagos engedélyezési körébe tartozik. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az internetezés során a műveknek a számítógép képernyőjén történő láthatóvá tétele többnyire ideiglenes, az érzékelhetővé tétel átmeneti jellege miatt. Ennek ellenére a kialakult nemzetközi bírói gyakorlat is a képernyőn megjelenítést („*display*”-t) kifejezetten a nyilvános előadás egy nemének minősíti.

Az Szt. szinte szó szerint a vonatkozó nemzetközi egyezmény szövegét vette át a nyilvánossághoz való közvetítési jog újrafogalmazásánál is. Hangsúlyoznunk kell, hogy ezt a kizárólagos jogot a törvény több helyen megismétli: a szerzők mellett a szomszédos jogi jogosultakat (előadóművészek, hangfelvétel-előállítók, filmelőállítók) is megilleti ez a jog, így az egyes jogosultakra vonatkozó rendelkezések között mindenhol külön-külön szerepel az egyéni műlehívás formájában megvalósuló nyilvános közvetítés.

Célszerű jelezni azt is, hogy a művek, előadások és hangfelvételek „lehívásos” hozzáférhetővé tételének csak az egyik típusa az internetes felhasználás, tehát az, amikor a közönség tagjai saját számítógépükkel a hálózatra kapcsolódva oly módon jutnak el a műhöz, hogy azt elektronikus úton lehívják, letöltik (*download*) valamely központi számítógép adatbázisáról, szerveréről. Szintén interaktív lehívásos felhasználásnak minősül ugyanis az ún. *pay per view* műsorszolgáltatás minden formája (pl. szállodai fizetős filmszolgáltatás, vagy kábelhálózaton történő egyenkénti, külön kódolt és előfizetői díj ellenében hozzáférhető filmközvetítés).

Jóllehet az Sztj. a szerzői jogi jogosultak engedélyéhez köti műveik nyilvánosságához közvetítését, nyilvánvalóvá vált, hogy a szerzők és más jogosultak nem képesek egyénileg szerződni a műveiket felhasználó szolgáltatókkal, de ez utóbbiaktól sem várható el, hogy minden egyes szerzőt és előadóművészt egyenként keressenek meg. A művek, műsorok egyidejű és nagy tömegű lejátszása miatt egyelőre nem gyakorolható szerzői és szomszédos jogok érvényesítésére született meg évtizedekkel ezelőtt a közös jogkezelés intézménye, melynek keretében a jogosultak által erre létrehozott szervezetek gondoskodnak a műsorok engedélyezéséről és a jogok érvényesítéséről (jogdíjak beszedése, felosztása, dokumentálása).

Ezek a közös jogkezelő szervezetek foglalkoznak tehát az ún. „kisjogos” díjigények érvényesítésével. Legismertebb ezek közül a nyilvános zenefelhasználások után, a felhasználások helyétől, típusától, jellegétől függően eltérő mértékben meghatározott jogdíjtarifa vagy jogdíjátalány. Az új Sztj. – a nemzetközi gyakorlattal egyezően – ezek körébe emeli be a nyilvánosságához közvetítés itt tárgyalt eseteit, amikor kimondja, hogy a felhasználások jogosítására és a fizetendő díjak mértékére vonatkozóan az érintett közös jogkezelő egyesületek kötnek szerződést a felhasználókkal.

A szerződéskötés alapjai mindenesetre már megvannak, mivel az ARTISJUS már közzétette a Magyar Közlönyben a szerzői művek számítógépes hálózat útján történő átviteléért (nyilvánosságához közvetítéséért) fizetendő jogdíjak tarifáit.

Végül arról is ejtsünk néhány szót, ami nem került szabályozásra. Ez pedig az internetes szerzői és más jogsértések felelősségét érintő kérdéskör.

A törvényi definíciók (többszörözés, nyilvános előadás, nyilvánosságához közvetítés) előzőekben tárgyalt kiterjesztése ellenére, nem könnyű annak eldöntése, hogy az internetezés időben és helyben egymástól elkülönülő műveletei közül melyek minősülnek szerzői jogilag releváns felhasználásnak, illetve többszörözésnek. A mű megjelenítése – szerzői jogi értelemben vett nyilvánosságra hozatala – ebben az esetben ugyanis nem a szolgáltatótól, hanem a művet a számítógépi képernyőn megjelenítő végfelhasználótól függ, ami még jobban megnehezíti annak eldöntését, hogy ki felelős az interneten közzétett adathalmaz tartalmáért, ki köteles a felhasználásért díjazást fizetni a szerzőknek, illetve kit lehet elmarasztalni az elkövetett jogsértésekért. Mint tudjuk, az internet egy sokszereplős piac, az internet-hozzáférés pedig egy szolgáltatói láncolat végeredménye. Mindaddig, amíg a törvény nem rendezi egyértelműen (speciális, felelősségkorlátozó előírás beiktatásával) a szereplők eltérő felelősségének a kérdését, addig az internetes szerzői jogsértéseknél objektív felelősségi rendszer működik. Ez azt jelenti, hogy a jogsértő – függetlenül attól, hogy az internetes láncolat melyik pontján áll – köteles visszatéríteni a gazdagodást, abbagyni a jogsértő magatartást és adatokat szolgáltatni a jogsértéssel összefüggő üzleti kapcsolatairól. Ezért is bírnak kiemelkedő jelentőséggel a tartalom-szolgáltatók és a hozzáférést biztosító szolgáltatók közötti szolgáltatási szerződések felelősséget rendező, azt a tartalom-szolgáltatóra hárító szabályok.